

İSLÂMÎ EDEBİYAT MESELESİ: 1960-2000 YILLARI ARASINDA SÜRELİ YAYINLARDA GELİŞEN BİR EDEBİ TARTIŞMANIN İZLERİNİ ARAMAK***Araş. Gör. Dr. Bilal DEMİR******ÖZET**

Türk edebiyatı tarihinde 1960'lı yıllardan itibaren "İslâmî edebiyat" anlayışı bağlamında bir tartışma başlamıştır. Bu tartışma, edebiyat tarihinde pek yer almasa da bir dönemin edebi söylemlerini ve edebiyat ortamını göstermesi açısından önem arz etmektedir. İslamiyet'in ve İslamcılık ideolojisinin hassasiyetleri ile oluşan İslâmî edebiyat anlayışı, edebi eserin içeriğine ve konunun işlenme tarzına dair bir tartışmadır. İslâmî kesimler arasında özellikle 1961 Anayasası'nın kısmen özgürlükçü yapısı sonucu başlayan zengin yayın faaliyetleri, dergicilik çalışmaları ve tercüme hareketi bu edebi anlayışın doğuşunu hazırlamıştır. Ayrıca bu dönemin siyasal, toplumsal ve sosyo-kültürel gelişmeleri bu edebi anlayışın doğuşuna etki eden diğer önemli nedenlerdendir. 1970'li ve 1980'li yıllarda İslâmî edebiyat adı altında bir edebiyat anlayışının tanımlanması ve sınıflandırılması ihtiyacına binaen Türkiye'deki İslâmcı kesim arasında çeşitli görüşler beyan edilmiştir. Dini tanımlı bir edebi anlayışın olup olamayacağı, bu edebi anlayışın kaynağını neyin teşkil edeceği ve edebi eserlerde neyin konu edilip nasıl işleneceği gibi birçok soruyla bu tartışma geliştirilmiştir. 1970'li ve 1980'li yıllarda *Büyük Doğu*, *Diriliş*, *Edebiyat*, *Mavera* gibi dergiler ile *Suffe Kültür Sanat Yıllığı* gibi İslâmcı neşriyatta yayımlanan yazı ve soruşturmalarla yürütülen tartışmanın seyri 2000'li yıllara kadar sürmüştür. Bu çalışmada süreli yayınlar etrafında 1960'lı yıllarda başlayan, 1970'li yıllarda çeşitlenen, 1980'li yıllardan itibaren estetik bağlamda değerlendirilen İslâmî edebiyat tartışması ve bu tartışmanın doğuşunu hazırlayan nedenler ile tartışma etrafında belirtilen görüşler ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türk Edebiyatı, İslâmî Edebiyat, İslâmcılık, Edebi Tartışmalar.

THE ISLAMIC LITERATURE ISSUE: LOOKING AT THE PROGRESS OF A LITERATURE DISCUSSION IN LITERARY JOURNALS BETWEEN 1960-2000**ABSTRACT**

In the history of Turkish literature, a debate has started in the context of the understanding of "Islamic literature" since the 1960s. Although this discussion does not take place in the history of literature, it is important in terms of showing the literary discourses and literary environment of a period. The understanding of Islamic literature, which is formed by the sensitivities of Islam and the ideology of Islamism, is a discussion on the content of the literary work and the way the subject is handled. The rich publishing activities, journalism studies and translation movement, which started as a result of the partially liberal structure of the 1961 Constitution, prepared the birth of this literary understanding among the Islamic sections. In addition, the political, social and socio-cultural developments of this period are among the other important reasons that influenced the birth of this literary understanding. In the 1970s and 1980s, various opinions were expressed among the Islamist section in Turkey, based on the need to define and classify a literary understanding under the name of Islamic literature. This discussion has been developed with many questions such as whether there can be a religiously defined literary understanding, what will constitute the source of this literary understanding, and what will be

* Bu çalışma, 2021 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde tamamlanan "Modern Türk Öykücülüğünde İslâmî Söylem (1960-1990)" başlıklı Doktora tezinden üretilmiştir.

** Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. bilaldemir@yyu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2913-7946.

the subject and how it will be handled in literary works. The course of the debate, which was carried out in the 1970s and 1980s with articles and investigations published in magazines such as *Büyük Doğu*, *Diriliş*, *Edebiyat*, *Mavera*, and in Islamist publications such as the *Suffe Kültür Sanat Yıllığı*, continued until the 2000s. In this study, the discussion of Islamic literature, which started in the 1960s around periodicals, diversified in the 1970s, evaluated in the aesthetic context since the 1980s, and the reasons that prepared the birth of this debate and the views expressed around the concept will be discussed.

Keywords: Turkish Literature, Islamic Literature, İslamism. Literary Discussions.

Giriş

Bu çalışmada bahsi geçen “İslâmî edebiyat” ifadesi, Türklerin İslâm dinini kabul etmesiyle başlayan, edebiyat tarihi kitaplarında görüldüğü üzere İslâm öncesi ve sonrası şeklinde tasnif edilen, genel olarak İslâm ve edebiyat bağlamında ele alınan dinî edebiyat konusunun tarihsel sınıflandırması ve yapısal unsurları değildir.* Bu çalışmada esasen 1960’lı yıllardan itibaren başlayan İslâmî muhtevalı dergiler ve süreli diğer yayınların çatısı altında beliren, 2000’li yılların başına kadar devam eden ve “İslâmî edebiyat tartışması” olarak nitelendirilebilecek bir tartışmanın seyrini ele almak amaçlanmaktadır.

İslâmî edebiyat kavramı ve bu edebiyatın özü, biçimi, konuları gibi birçok tartışma, 1960’lı, 1970’li ve 1980’li yıllarda yayımlanan basılı yayınlarda yer almıştır. Bu tartışmalarda genellikle İslâmî edebiyattan ne kast edildiği ve İslâmî edebi eserden ne beklendiği açıklanmaya çalışılmıştır. Bu edebi anlayışta din ve sanat telakkisinin ne şekilde olacağı, böyle bir hassasiyetle edebiyata yaklaşımın nedenlerinin ne olduğu en başta tartışılan konulardır. Yine bu anlayışın kendinden önceki ve kendisiyle beraber var olan edebi anlayışlardan fark ve benzerlikleri, geleneksel edebiyatla bağları, edebi örneklerin nasıllığı, diğer Müslüman ülkelerde üretilen edebiyatlarla ilişkisi, sanatsal ve toplumsal işlevi gibi birçok nokta tartışmaya açılmıştır.

Tartışma muhtelif görüşlerle günümüze kadar gelmiştir. Ancak birçok açıdan izaha muhtaç konular da bulunmaktadır. Hem bu isimlendirmeyi savunanlar hem de eleştirenler arasında ortak bir görüş yoktur. Bu bağlamda ilgili kavram hakkında belirli bir çalışmanın izahına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışmada İslâmî edebiyat kavramının doğuşu ve gelişimi incelemek olup kavram etrafında beliren görüşler gösterilerek Türk edebiyatı tarihinde beliren bir edebi münakaşanın seyri gösterilmeye çalışılacaktır. Bu açıdan çalışmada, öncelikle, İslâmî edebiyat anlayışının arka planı olan İslâmcılık ideolojisi kısaca izah edilecektir.

* İslâm dini ve edebiyat bağlamında birçok çalışma bulunmaktadır. İslâmî Türk edebiyatı adıyla edebiyat tarihinde bir dönemlendirme biçimi şeklinde tanımlanan ve Batılılaşma Öncesi Türk Edebiyatını tanımlamak için kullanılan tarihsel yöntem vardır. Bu dönemlendirme esası Fuat Köprülü’nün sistematığına dayanmaktadır. Bu sistematığa uygun olarak birçok edebiyat tarihi incelemesi yapılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Köprülü, M. F. (1981). *Türk Edebiyatı Tarihi*; Levend, A. S. (1962). *Ümmet Çağı Türk Edebiyatı*; Pekolcay, N. (2002). *İslâmî Türk Edebiyatı*; Kemikli, B. (2015). *Türk İslâm Edebiyatı-Giriş*; Okay, O. (2012). “İslâmî Edebiyat Kavramı.”; Satar, N. A. (2015). “İslâm ve Edebiyat: Kavramsal Tartışmalar Bağlamında Yeni Bir Çerçeve Denemesi”. Bu çalışmaların yanı sıra çağdaş Türk edebiyatına yönelik İslâmî perspektiften bazı okumaların yapıldığı çalışmalar da vardır. Bunlar ise şunlardır: Çalışkan, A. (2002). Cumhuriyet Devri İslâmî Türk edebiyatı (1960-2000); Çayır, K. (2008). Türkiye’de İslâmcılık ve İslâmî edebiyat; Demir B. (2021). Modern Türk Öykücülüğünde İslâmî Söylem (1960-1990).

1. İslâmcılık İdeolojisi

19. yüzyılda Batı'daki milliyetçilik akımının etkisiyle Osmanlı'nın gerilemesini ve çöküşe doğru sürüklenmesini engellemek, buna karşı siyasal ve toplumsal bir çözüm aramak üzere doğan ve İslâmîyet'ten yararlanarak ortaya çıkan İslâmcılık, modern siyasal bir ideolojidir (Kara, 2018b:41). İslâmcılık her ne kadar modern bir ideoloji olsa da moderniteye ve moderniteyi üreten Batı'ya ve Batılılaşmaya karşı bir ideoloji olarak doğmuştur. İslâmcılık Batı dünyasının İslâm ülkelerine ve değerlerine karşı gösterdiği reaksiyonla ortaya çıkmış, gelişmiş ve bu yönde siyasal, toplumsal ve sanatsal üretim sergilemiş bir ideolojidir (Gencer, 2013: 69). "İslâmcılık İslâm'ın kendisi değil, Müslümanların İslâm'ı dava olarak benimsemesi sürecidir. Bu da bir yorum dolayımıyla olduğundan İslâmcılık vahiy mutlaklığına sahip değil, belli bir tarihsel dönemin Müslümanlarının yorumu olarak beşeri bir sonuçtur" (Aktay, 2013: 817).

İslâmcılık ideolojisi İslâmîyet'i temsil etmemekle beraber İslâm dinine, Müslümanların yaşadığı yer olarak adlandırılan İslâm topraklarına, Müslümanların yaşam kültürüne, zamanın zorluklarına, nesillerin değişimlerine dair söylemler üretilip İslâmî yaşam standartlarının dünya üzerinde geçerli kılınma isteğinin bir tezahürüdür. Müslüman toplumlar arasında İslâmî değerlerin zayıflamaya başladığı, toplumsal ahlâksızlık, eşitsizlik ve zulümlerin olduğu dönemlerde bunlara karşı üretilen söylemlerin referansı İslâm dini olmaktadır (Kara, 2018a: 20). İslâmcılık sadece bir siyasal düşünce olmayıp diğer siyasal ideolojiler, Batıcılık, Türkçülük gibi, toplum, sanat, edebiyat gibi alanlarda da kuşatıcı söylemlere sahip olup İslâm dininden referansla bir duyuş ve düşünce hareketi olarak belirlemektedir. İslâmcılık, karşısında konumlandığı Batı, Batılılaşma ile modernitenin olgu ve tezlerine antitezler üreterek bunlara cevap vermeye çalışır. Genel anlamda İslâmcılık; toplumsal ve siyasal alanlarda olduğu gibi sanat ve edebiyat alanlarında da İslâmî değer, düşünce ve duyuşu yaşatmak istemektedir.

İslâmcılığın doğuşundan itibaren edebiyat alanında bu ideolojiye bağlı veya uygun edebi eserler üretilmiştir. Özellikle II. Meşrutiyet döneminde Mehmet Akif Ersoy'la simgeleşen bu üretim biçimi Cumhuriyet rejiminin etkisiyle 1960'lı yıllara kadar sekteye uğramışsa da 1960'lı yıllardan itibaren, değişen siyasal konjonktürün de etkisiyle, yeniden ve hızla bir edebi üretime girişmiştir. 1960'lı yıllarda öncelikle süreli yayınlarda başlayan edebi hareketlilik bir İslâmî edebiyat anlayışını ve beraberinde bir tartışmayı doğurmuştur. Bu çalışmada bu yıllarda başlayan ve 2000'li yılların başına kadar devam eden bu edebi anlayış üzerindeki tartışmanın seyri incelemeye alınacaktır.

2. İslâmî Edebiyat Kavramının Doğuşu ve Gelişimi

Türk edebiyatında 1960'lı yıllardan itibaren bir edebi anlayış olarak belirginleşen, "İslâmî Edebiyat", "İslâmcı Edebiyat", "İslâmcı Akım", "Müslüman Edebiyatı" veya "Gelenekçi Edebiyat" şeklinde tanımlanan; tasavvuf ve klasik İslâm kültürü öğelerinin ilham verdiği bir duyarlılıkla ve modern tekniklerle ortaya konan edebi yapıtlar bulunmaktadır. İsimlendirme ve kavramsal çerçevesinin hâlâ netleşmediği bu edebi anlayışta, birçok konu açıklanmaya muhtaç durumdadır. Ancak asıl üzerinde durulması gereken konuların başında, bu edebi anlayış doğrultusunda bir edebiyatın 1960'lı yıllara kadar neden üretilmediğidir? Roman, şiir, öykü, tiyatro gibi türlerde diğer ideolojiler üretimde bulunurken İslâmî söylemi yansıtan, bu yönde bir ideolojik amaçla yayımlanan edebi eserler neden yayımlanamamıştır? 1923 öncesi güçlü bir İslâmî entelijansiya bulunmasına ve muteber edebi veriler var olmasına

rağmen 1923 sonrasında bu anlayış neden sekteye uğramış, kanon-dışı kalmıştır? Bu soruların cevabını aramak için 1960 öncesi siyasal durumun kısa analizinin yapılması elzemdir.

2.1. İslâmî Edebiyat Üretiminin 1960'lı Yıllara Kadar Gelişmemesinin Nedenleri

Hasan Bülent Kahraman'a göre İslâmî kesimin ürettiği edebiyat ve sanatın varlığı 1980'li yıllara kadar dikkate alınmamıştır. Uzun bir süre boyunca İslâmî üretim "Batı dışı bir söylem içinde olduklarından" ve "yeterli birikime sahip olamadıkları varsayıldığından" dikkate alınmamıştır (Kahraman, 2014: 280). Kahraman'a göre bu edebiyat 1970'li yıllarda "mahcup" bir edayla kendisini göstermiş, "gücünü gelenekten alan bir tavırla" ve öykü ile şiirde "Modernist bir tutumla" kendini belli etmiştir (Kahraman, 2014: 280). Yine Ahmet Oktay'a göre de Türkiye'de uzun yıllar boyunca İslâmî söylem bağlamında üretilen edebiyat görmezden gelinmiş, 1990'lı yıllara kadar kamusal alanda olduğu için sanat ve edebiyat alanında da İslâmî söylem bir öteki olarak kalmıştır. Ahmet Oktay'ın Sezai Karakoç bağlamında söylediği üzere İslâmî edebi söylemin görmezden gelinmesi yazınsal değil, siyasal bir nedendir (Oktay, 2008: 527). Nitekim Türkiye'de çağdaş İslâmî edebiyatın tarihsel geçmişi, kaynakları, türleri, kuramsal yönü ve estetik özellikleri konusunda yapılan çalışmalar çok sınırlıdır.* Bu durum da aslında bu edebi anlayışın kanon bağlamında değerlendirilmesi gerektiren taraflarından biridir.

1923 ile 1960 yılları arasında roman, şiir, öykü, tiyatro gibi edebi türlerde İslâmî bakış açısıyla eserlerin yazılmamış veya yazılamamış olması asıl dikkat çekici durumdur. II. Meşrutiyet Dönemi'nde İslâmcılık ideolojisinin katkılarıyla edebiyat ve sanat alanında ciddi bir birikim olmasına karşın 1923 yılından 1960'lı yıllara kadar bunun sekteye uğradığı gözlemlenmektedir. 1960'lı yıllara kadar İslâmî duyarlıklı bir edebiyatın ürün verememesi, geçerli bir alan bulamaması, kendi edebi kanonunu oluşturamaması, hatta İslâmî edebiyat gibi bir söylemin hiç doğmamış olması çeşitli nedenlerle açıklanabilir. Bu konuda öncelikle durumun siyasi yönü ele alınmalıdır. Bu bağlamda Tanzimat döneminde ortaya atılan Osmanlı Devleti'ni kurtarma akımlarından olan İslâmcılığın, Cumhuriyet'in kuruluşuyla siyasal alanda terk edilmesi sonucu edebi alanda da etkili olamadığı söylemi öne çıkmaktadır.

Cumhuriyet değerlerinin Batı kültür ve uygarlığına yönelmesi, ulus-devlet stratejisinin yürütülmesi, saltanatın kaldırılması, tekke ve zaviyelerin kapatılması, laik düzenden yana olunması gibi ana nedenler, Türkiye'de İslâmî bir edebiyatın gelişmemesinin siyasal nedenleri olarak sıralanmaktadır. Nitekim "İslâm dininin yalnızca inanç düzleminde kabul görmesi vd. nedenlerle, İslâm kültürünün edebiyatta var olma koşulları zorlaşır" (Thema Larousse, 1993-94: 106).

Türkiye'de İslâmcılık düşüncesinin 1920-1960 yılları arasında ciddi bir kırılma yaşadığı ve kendi içine gömüldüğü genel kabul gören bir söylemdir. II. Meşrutiyet döneminden beri güçlü olan İslâmcılık yapısı rejimin kanunlarıyla zayıflar ve içe kapanmaya başlayan süreci

* Türkiye'de İslâm estetiği ve İslâmî edebiyat üzerine yazılmış, çeviri kitaplar dâhil, kitap sayısı bir elin parmaklarını geçmemektedir. Bu konuda öne çıkan iki kaynaktan bahsedilebilir. Bunlar Turan Koç'un *İslâm Estetiği* kitabı ile Beşir Ayvazoğlu'nun *Aşk Estetiği* kitabıdır. Turan Koç'un kitabı yer yer Seyyid Hüseyin Nasr'ın *İslâm Sanatı ve Maneviyatı* kitabından esintiler taşır. Kitap, felsefi bir yaklaşımla İslâm estetiğinin hakikat anlayışıyla ilişkisini; barındırdığı iman, değer, güzellik, iyilik gibi kavramların içeriğini; kelâmî boyutla nasıl ilişkide olduğunu; bu estetik tavrın mimari, hat, şiir, musikiye nasıl vücut bulduğunu açıklar (Koç, 2019). Ayvazoğlu'nun ilk olarak 1982'de yayımlanan *Aşk Estetiği* kitabı ise İslâmî eser bağlamında oluşturulan eserlerin arka planında yatan estetik anlayışı ve bakış açısını konu edinir. Özellikle İslâm'ın tevhid ilkesi ile tasavvufi aşk prensibinin sanat eserlerine yansıma biçimleri, öte dünya anlayışı görünümleri mimari, şiir, tezyin, musiki üzerinden değerlendirilir (Ayvazoğlu, 2013). Her iki eserde de İslâmî edebiyat konusundan bahis edilmez, 1960 sonrasında gelişen bu türden tartışmalara yer verilmez.

başlar. Siyasal sürecin yanı sıra kültürel anlamda dönüşen ülkede İslâmî söylemlerin zemini yok olur. Latin alfabesine geçişle alfabe değişikliğinin yapılması İslâmî kitap ile eserlerin okunmasını güçleştirir ve İslâmî neşriyatı zorlaştırır. Bu yıllardan itibaren İslâmcılık ideolojisinin, “ilgi alanları ve meslekleri itibarsızlaştırılmış, düşünceleri yasaklanmış, dinî alana müdahale ve biçimsizleştirme teşebbüsleri artmış, her seviyedeki din eğitimi en alt düzeye inmiş, kadrolar farklı istikametlere doğru dağılmış, kaçmış veya büyük ölçüde gizlenmiştir” (Kara, 2013: 27). Cumhuriyet rejiminin hâkim fikri olan Kemalizm’in sınırlı ve sınırlayıcı bir modernleşme projesi olduğunu belirten Menderes Çınar, Kemalist ideolojinin Osmanlı’dan gelen geleneksel yapının modernleşme sürecinin ilerlemesi durumunda yönetime ortak olabilecek bir sınıfa dönüşmesini sınırlandırmaya çalışıldığını vurgular (Çınar, 2018: 166). Kemalist ideolojinin sınırlayıcı modernleşme anlayışı, merkez dışındaki yapıları gayrimeşru ve gayriahlâkî bir tasavvurla değerlendirerek irrasyonel bir siyaset biçimini tercih etmesi, “Türk insanının kulluktan, kendi başına düşünen, iyiyi kötüyü ayırabilen vatandaşlara dönüşmesini ve toplumun kendi ortak iyisi hakkında siyaset yaparak öznelişmesini zorlaştırmıştır” (Çınar, 2018: 168-169). Nitekim Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren gerçekleştirilen inkılaplar ve yasaklar sebebiyle İslâmcılığın suskunluk dönemi başlamıştır. 1950’li kadar uygulanan kültür politikaları ile rejim, İslâmî herhangi bir yayıncılık faaliyetinin var olmasına pek müsaade etmez. Osmanlı ve Doğu edebiyatı değersizleştirilmiş, küçümsenmiştir. Bu nedenle bu edebiyat anlayışı kendi içine gömülmüş, unutulmaya terk edilmiştir (Tosun, 2020:272). Cumhuriyet döneminde var olduğu söylenen dinî nitelikli edebiyatın da İslâmî nitelikten yoksun olduğunu belirten Orhan Okay, bunun daha çok “İslâmî karakteri bahis konusu olmaksızın, mücerred bir mistisizm” olduğunu söyler (Okay, 1992: 88). Cumhuriyet rejimiyle beraber geleneksel edebiyat anlayışı da 1960’lı yıllara kadar ihmal edilmiştir. Geleneksel anlayışın sahip olduğu birikim ve yazı bilinci yasaklanmış veya kullanılması hoş karşılanmamıştır. Batılı edebiyat anlayışının hâkim olduğu, Batı estetiğinin, Batılı yazarların ve tercüme eserlerin edebiyat zevkini belirlediği yıllarda İslâmî duyarlılığa, geleneksel anlayıştan gelen edebi zevk ve düşünceye olumsuz bakılmıştır.

Yasaklamalar döneminde İslâmcıların da herhangi bir mücadele içinde olmadıkları iddiası yapılır. Tanıl Bora’ya göre İslâmcılar, Cumhuriyet rejimine gafletlerinin bir karşılığı olarak kendilerine Allah’tan bir ceza, sabır ve tevekküllerinin sınanması için bir imtihan olarak bakmış; bunu da isyanla değil, pasif bir şekilde geçmeyi tasavvur etmişlerdir. Bunun “tedafüî [geçıştirmeye dönük] bir konformizm” olduğunu belirten Bora, İslâmcıların bu nedenle 1960’lı yıllara kadar sorunlarını erteleyen, sürekli geçıştirici bir konformizmle büyük bir uyku dönemi yaşadığını bildirir (Bora, 2017: 419).

Bunlara bağılı olarak İslâm referanslı edebiyat üretme anlayışının çok partili döneme kadar yapılamadığı, 1960’lı yıllarda ise İslâmî anlayıştaki edebi ürünlerin makbul karşılanmaya başladığı görülmektedir. 1960’tan sonra İslâmcı yazarlar modern edebiyata karşı geleneği savunan* bir söylemle edebi üretime girişirler.

* Bu yıllarda geleneğe dair farklı kesimlerde, algılanış biçimi değişik olmakla birlikte, çeşitli söylemler gelişir. Özellikle geleneğin şürde kullanımına dair yöntem ve görüşler yazılmaya başlanır. Gelenekseli, modernist tarafıyla düşünen görüşlerin yanı sıra var olan verili kullanımları aynen uygulama şeklinde görüşler de peyda olmaktadır (bkz. Muhsin Macit, 1996; Örgen, 2010; Çetin, 2012). Gelenekselci söylem kendi içinde farklı bir tarih, medeniyet ve bilinç farklılaşmasını da içermektedir. Gelenek söylemini daha maneviyatçı, daha dinsel bağlamda ele alınan İslâmcı yazarlar bu yıllarda yazdıkları hem gündelik yazılarda hem de ortaya koydukları edebi metinlerle tavırlarını belirgin etmeye

2.2 İslâmî Edebiyat Anlayışının Doğuşunu Hazırlayan Nedenler

1931 yılında çıkarılan Matbuat Kanunu sonrasında dinî içerikli eserler ya yasaklanmış ya da zorlaştırılmıştır. Bu türden yayın neşri uzun yıllar boyunca sert tedbirlerle denetlenmiş ve sınırlandırılmıştır (Coştu, 2015: 97-122). Necdet Subaşı'na göre Cumhuriyet rejiminin başlamasından 1960'lı yıllara kadar İslâmî neşriyat yasak veya sakıncalıdır (Subaşı, 2018: 217-231). Bu durum ilk önce Demokrat Parti'nin yönetime gelmesi ve daha sonra 1961 Anayasası'nın getirdiği kısmi özgürlükler ortamında olumlu manada değişmiştir.

1961 Anayasa'sının sunduğu özgürlüklerle birlikte yayınevleri ve süreli yayınlar üzerindeki baskılar hafiflemiştir. Bu yıllardan itibaren Müslüman yazarlar ve İslâmcı kesim kendi duyuş ve düşünce tarzlarına, ideolojik argümanlarına uygun bir yayın faaliyetlerine girişmişlerdir. Bu dönemden itibaren Müslüman yazarlarda "kendi insan tipimize doğru" şeklinde bir edebi algı gelişir (Taşgetiren, 1982:237). Yazarlar içinde artık 'yeniden çıkış yolu bulunarak İslâm medeniyetinin savunduğu insan tipini yakalamayı' telkin edip 'böyle bir kavrayışla kültür sanat anlayışına sahip olunmalıdır', (Taşgetiren, 1982:237) şeklindeki genel zihniyet değişimini arzulayan bir kültür politikası amaçlanmaktadır. Ayrıca bunda İslâmcı kesimin Batı ve modernite karşıtı bir söyleme sahip olmasının da payı olduğu düşünülmektedir. "[B]atılılaşma hareketinin ne olduğunun anlaşılması ve düşünce sahasında bir hesaplaşmaya gidilmesinden sonra yerli bir edebiyat ve sanat anlayışına olan özlem ve ihtiyaç kendini gösterecekti[r]" (Maraş, 1982: 361).

1960'lı yıllarda İslâmî duyarlıklı edebiyatın ortaya çıkmasında ve zamanla kendine ait estetik özellikler kazanmasında bu yıllarda İslâmî sanat ve edebiyat hakkında yazan Necip Fazıl, Sezai Karakoç, Nuri Pakdil gibi üstat kabul edilen yazarların edebi metinleri ve çıkardıkları dergiler öne çıkmaktadır. Necip Fazıl'ın 1964 yılında yeniden yayımlamaya başladığı *Büyük Doğu* dergisi ile Sezai Karakoç önderliğinde 1966'da yeniden yayın hayatına başlayan *Diriliş* dergisi İslâmî bir edebi muhayyile için önem arz eden ilk atılımlardır. Ferhat Kentel, Türkiye'deki İslâmî hareketin gelişimini izlemek için dergilerin önemli bir kaynak olduğunu vurgular. Çünkü ülkedeki siyasal ve toplumsal değişimlere bağlı olarak İslâmcılık düşüncesi içinde gelişim gösteren değişim süreçleri dergilerin içindeki söylem değişiklikleri ile kendisini göstermiştir (Kentel, 2018: 721). Kentel, dergileri "sivil mektepler" olarak tanımlarken dergilerin Türkiye'deki İslâmî düşüncüyü belirleme, İslâmî edebiyata doğrudan etki etme ve birçok yazar yetiştirme işlevlerinde bulunduğu dikkat çeker (Kentel, 2018: 722). Tanıl Bora'ya göre dergi faaliyetleri İslâmcılığın artık "kanaat önderliğinde ediplerin, hikemi şairlerin yerini, sosyal bilimlerle mücehhez entelektüellerin almaya" başladığını vurgular (Bora, 2017: 463).

1960'lı yıllarda dergiler üzerinden görülen bu atılımların bazı nedenleri bulunmaktadır. Bunlar dönem içinde gelişen siyasal kutuplaşmaların tezahürleri olarak okunabilir. Örneğin İslâmî edebiyat konusunda önemli bir isim olan Mustafa Miyasoğlu, 1960'lı yıllardan sonra üç farklı kesimin edebiyatından bahseder. Miyasoğlu'nun ruhçu olarak tanımladığı ve kültürel iktidara karşı Türk-İslâm tarihine vurgu yaparak bunu ideolojik söyleme dönüştürdüğünü söylediği *Büyük Doğu* dergisi ile karşısında yer aldığı Kemalist ideolojiye endeksli *Yücel* dergisinin çatıştığını vurgular. Bunların yanında bir de Köy Enstitüleri'nden çıkan yazarlar da

başlarlar. Geleneksel edebiyat anlayışı genellikle klasik edebiyattaki köklü edebi anlayışın kullanımı olarak belirir. Ancak bu yöntem tam olarak İslâmî edebiyatın başlangıcı olarak değil, belki bir dolaylı etki konusunda değerlendirilebilir.

köy edebiyatını doğurmuşlardır (Miyasoğlu, 2002: 22). 1967 yılında yayımlanan ve ilk İslâmî duyarlıklı roman olarak tanımlanan *Minyeli Abdullah*'ın yazarı Hekimoğlu İsmail de Miyasoğlu'na benzer şekilde 1960'lı yıllarda edebiyatta üç fikir hareketinin olduğunu söyler. Hekimoğlu İsmail bunları “Türkçüler, dindarlar ve dine karşı olanlar” şeklinde sayar. Bu yıllarda herkesin kitapla davasını anlatmanın peşinde olduğunu anlatan Hekimoğlu İsmail, dindarların ise sadece hadis ve ilmihallerden oluşan dinî kitaplarının olduğunu söyler. Hekimoğlu İsmail, ilmihallerin sadece dindar inanların okuyacağı kitaplar olduğu vurgusunu yaptıktan sonra topluma İslâm'ı yaymak ve kabul ettirmek için İslâmcıların edebi metinlere yönelmeye başladığını açıklar (aktaran Çayır, 2015: 31). Âlim Kahraman ise 1960'lı yıllarda Türkiye'nin bir “zihniyet billurlaşması” yaşadığını, toplumsal ve siyasal değişmelerin edebiyata fazlasıyla yansımaya başladığını belirttikten sonra bu yıllarda “Toplum ve insanı bir şema içinde görmeye çalışan batıcı-sol düşünce”, “1960 öncesinin geleneğini devam ettiren batıcı-sağ düşünce” ve “Dinamik bir şuurla sahip çıkılan İslâmî düşünce” şeklinde üç farklı edebiyat anlayışının olduğunu belirtir (aktaran, Sürgit, 2014: 372). Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, 1960'lı yıllarda İslâmcı kesim bir kültürel iktidar kavgası başlamıştır. Türkiye'deki dindar, Kemalist ve sol kesimlerin güdümlü bir edebiyat anlayışı doğrultusunda siyasal olduğu kadar edebi davalarını da topluma anlatma derdine düştükleri görülmektedir. İslâmî kesimin, bu yıllarda, “düşmanın silahıyla silahlanmak” hadisine dayandırılarak edebi üretime başladığı gözlemlenmektedir (Miyasoğlu, 1999: 271).

İslâmî edebiyat anlayışının ortaya çıkışını sağlayan nedenlerin başında 1960'lı yıllarda başlayan, 1970'lerde ise hızla artan ideolojik edebiyat faaliyetleridir. İslâmî edebiyatın baş gösterdiği ilk yıllarda bu edebi anlayış, sol/Marksist edebiyatla ilişkilendirilerek bunun bir “öze dönüş hareketi” olduğu söylenmiştir (Suffe, 1982:342). Nitekim 1970'li yılların kutuplaştırıcı siyasi diline göre dönemin edebiyat söylemleri de farklılaşmakta ve tartışma alanları açmaktaydı. Türkçeyi kullanma biçimine göre “sağcı edebiyat” veya “solcu edebiyat” ayrımının yoğun olarak tartışıldığı 1970'li yıllarda dönemin kanonu tarafından sağcı edebiyat kategorileşmesinin içinde yer verilen İslâmî edebiyat anlayışındaki edebi eserler için bir adlandırma gereksiniminde bulunulmuştur. İslâmî gelenekten gelen bir edebiyat anlayışını, laik ve sol edebiyat karşısına konumlandırma ve bunu savunma amacı, oluşturulan baskın söylemdir.

Türkiye'de 1960'lı yıllara kadar belli kodlar ve belli kimlikler üzerinden edebiyat dünyasının belirginleştiği bir ortam söz konusudur. Modernist ve sivil tavırlı yazarların kuşkusuz varlığı bilinse de laik-sağ-sol kodları üzerinden yazarların kendini konumlandığı ve edebiyat tarihçileri ile eleştirmelerin de bu kodların bilinciyle yazarları ve metinleri ele aldıkları görülür. 1960 ve özellikle 1970'li yıllarda bu durum siyasi koşulların baskısıyla daha da artmıştır. Bu yıllarda yayımlanan süreli yayınlara bakıldığında Türkiye'deki edebiyat algısının oldukça kutuplaştığı ve herkesin belli bir yayın politikası arayışı içinde yazdığı görülür. Süreli yayımlar üzerinden yapılan kültürel cepheleşme edebi metinlere de yansır. Sınıfsal perspektifler üzerinden yazılan bu dönemin metinlerinde “mahalle”ler söz konusu edilir. Edebi görüşlerinin oluşturduğu bilişsel duyuş belli bir sınıfın genel edebiyat anlayışını yansıttığı için ortaya kültürel kodlar ve edebi kodların üretilmediğine şahit olunur.

İslâmî kesimde çeşitli aralıklarla çıkarılan *Büyük Doğu* (1943-1978), *Diriliş* (1960-1992), *Hareket* (1939-1982), *Edebiyat* (1969-1984), *Mavera* (1976-1990) dergilerinde yayımlanan düşünsel yazılar, kültürel bir cemaatin edebi reflekslerini oluşturmaktadır. 1990'lı

yıllara kadar bu dergilerin belirlediği ölçütler üzerinden edebi kodlar ve biçimler oluşmaktadır. 1970’li ve 1980’li yılların siyasi kavgaları hatırladığında ortaya çıkan tüm söylemlerin de bu kavgaların eşliğinde sürdürüldüğü bir “dava edebiyatı” profili çizmesi beklenir. İslâmcı yazarların da önce şiir, daha sonra öykü ve en sonunda hidayet romanları olarak tanımlanan metinlerle bu kavgaın edebi metinlerini verdikleri anlaşılmaktadır. Necip Fazıl Kısakürek, Sezai Karakoç, Rasim Özdenören, Mustafa Kutlu, Cahit Zarifoğlu, Durali Yılmaz, Yaşar Kaplan, İsmail Killoğlu, Ali Nar, Metin Önal Mengüşoğlu, Kamil Doruk, Mustafa Miyasoğlu, Ali Erkan Kavaklı, Ali Haydar Haksal gibi yazarların 1970’li yıllardan itibaren* önce süreli yayınlarda daha sonra süreli yayımlar bünyesindeki yayınevleri çatısı altında çıkardıkları edebi üretimleri bu minvaldedir.

Bu yıllarda sol kesimin edebiyat türlerini ideolojik amaçlarla yoğun şekilde kullanması, İslâmî kanadın da böyle bir girişime yeltenmesine yol açan nedenlerdendir (Akçay, 2006:17-18). Özellikle sosyalist düşüncenin uzun yıllar, İslâmî düşünce gibi, yasaklı olmasına rağmen, 1961 Anayasası’ndan sonra anayasal düzenden faydalanarak nispeten daha rahat bir yayın faaliyeti içine girmesi sonucu, İslâmî kesim de bundan cesaret bularak neşriyat faaliyetlerine başlar (Miyasoğlu, 1999: 41). Bu durum dikkate alındığında İslâmî kesimin ideolojik bir edebi hareketin başlatılması noktasında sol kesimden etkilenilerek yola çıktığı söylenebilir. Nitekim Ahmet Sait Akçay, İslâmcı edebiyatın genel manada Köy Enstitüleri’nden çıkmış ve sol görüşlü yazarların ürettiği edebiyata tepki olarak doğmuş bir karşı edebiyat olduğunu belirtir (Akçay, 2006:17). Akçay’a göre 1950’li yıllardan sonra köy edebiyatı yazarlarının ideolojik romanlarını yayımlanmasıyla İslâmî kesime ve bu hassasiyeti sahiplenen tiplere olumsuz suçlamalar, komikleştirmeler yapıldı. Bu durum 1970’li yılların başlarında tepki almaya başladı. İslâmcı yazarlar, köy romanlarının olumsuz diye lanse ettiği kişileri “beyefendi kişiler” olarak halka sundu ve bir anlamda karşı edebiyat oluşturma gayretine girdiler (Akçay, 2006:17-18). Bu yıllarda özellikle solcu yazarlar tarafından İslâmcıların ürettiği edebiyat, dil farkı nedeniyle ‘sağ kesimin edebiyatı’ şeklinde tanımlanmış** ve İslâmî edebiyat kavramı, dönemin ideolojik kutuplaşmasının sonucu olarak “gerici edebiyat” şeklinde tanımlanmıştır (Miyasoğlu, 2002: 21-22). İslâmî edebiyat anlayışının tasavvuf ve geleneksel konuları işlemeyi öncelemesi, İslâmî referanslara ağırlık vermesi dönemin siyasal diliyle tanımlanmasına neden olmuştur. İslâmcılar da solcu yazarlara karşılık vererek sol edebiyatın yabancı ve Batı’ya “taklitten ibaret” olduğu, “öz benliğe ters” olduğu vurgusu yapılı (Suffe, 1982: 351). Sol kesimin faaliyetlerine cevap vermenin yazarlarca zaruri telakki edildiği ve bunun bir “ihkâk-ı hak” olarak yorumlandığı görülmektedir (Miyasoğlu, 1999:41).

* Necip Fazıl Kısakürek, Sezai Karakoç ve Rasim Özdenören’in 1970’li yıllardan önce de edebi üretimlerinin yayımlandığı kuşkusuz bilinmektedir. Ancak 1970’li yıllarda, özellikle siyasal kutuplaşmaların yaşandığı 1970’li yılların sonundan itibaren bu yazarların metinlerinde İslâm dini referansını sıklıkla kullanmaya başladıkları dikkati çekmektedir.

** İslâmî edebiyat anlayışının sağ edebiyat, yerli edebiyat gibi kavram ve tanımlamalardan farklı olduğu görüşü vardır. Örneğin *Hisar* ve *Türk Edebiyatı* gibi dergilerde yapılan edebiyatın sağ ve yerli edebiyat tanımıyla anılırken, *Diriliş*, *Edebiyat*, *Yeni Sanat*, *Mavera* dergilerde yapılan edebiyat anlayışının İslâmî olduğu konusunda uzlaşma vardır. Konuyla ilgili olarak İlhan Berk, Müslüman şairler denilince *Hisar* ve *Türk Edebiyatı* dergisindeki şairleri değil, Sezai Karakoç, Cahit Zarifoğlu, Erdem Bayazıt ve Arif Ay gibi şairleri anladığını vurgular (Ayhan-Berk, 15.04.1984). Ancak uzun yıllar boyunca sağ ve İslâmcı kesimden yazarların bir ittifak içinde olduğu, zamanla Müslüman aydın ve yazarların çoğalmasıyla bu ittifakın geçersiz olduğunun da altı çizilir (Miyasoğlu, 1999:74).

Sezai Karakoç'un "Kasaba Edebiyatı" söylemi de bu bağlamda değerlendirilebilir. Karakoç, "Köy veya proleter edebiyatın", insanı, kasabayı, köyü belli bir iktisadî tez üzerinden anlatma gayretini yapay bulan, bunun güdümlü bir edebiyat ortaya çıkardığını ve edebi ruhun kalmadığını söyler. Köy edebiyatı ürünlerindeki romanlarda görülen kişilerin yabancı, statik ve inandırıcılıktan uzak, ilmin konusu olarak ele alındığını anlatır (Karakoç, 2012: 63-64). Sol romana bir eleştiri olarak okunabilecek yazıda İslâmî edebiyata yön verilerek sol edebiyatın kurduğu köy ve insan profili aksine hür insanı, evi, aileyi anlatması konusunda telkinde bulunulur (Karakoç, 2012: 63-65). Genel olarak İslâmî edebiyatın çıkış noktalarından birinin Türkiye'de 1980 darbesine kadar geçerli olan sol edebiyat anlayışına ve Marksist düşünceye karşıt yerli ve millî olduğu kadar İslâmî kültür ve gelenekten beslenen bir söylem geliştirme amacının önemli bir kaynak olduğu söylenebilir.

2.3 İslâmî Edebiyat Kavramının Doğuşu

İdeolojik kavgalar içinde başlayan bir edebiyat girişimiyle İslâmcı yazarlar, modern anlatı türlerinden faydalanarak İslâmî dünya görüşünü yazmak ve yaymak hedefinde bulunmuşlardır.* İslâmî edebiyat konusunda bir doğuş niteliği taşıyan zaman ve isim, 1960'lı yıllar ve Necip Fazıl Kısakürek'tir. "İslâmcı Edebiyat'ta yeniden doğuşu Necip Fazıl Kısakürek başlatacaktır. Necip Fazıl'ın çıkardığı *Büyük Doğu* (1943-1971) dergisi İslâmcı görüşlerin odak noktasını oluşturur" (Thema Larousse, 1993-94: 106).

İslâmî edebiyat kavramı, 1964 yılında Necip Fazıl'ın yeniden çıkarmaya başladığı *Büyük Doğu* dergisinde yazdığı İslâmî edebiyat konulu teorik yazıların yayımlanmasıyla başlar (Miyasoğlu, 1999:50). Bu yıllardan önce görülen metinlerin münferit şeyler olduğunu belirten Mustafa Miyasoğlu, Necip Fazıl'ın *Büyük Doğu* dergisini 1943'ten itibaren çıkardığı ve İslâmî içeriği taşıyan birçok metnin olduğu bilirse de 1964'ten itibaren İslâmî edebiyat konusunda daha yetkin bir tavırla edebiyata baktığını ve İslâmî edebiyatın muhtevasına yönelik teorik girişimlere başladığını söyler (Miyasoğlu, 1999:50). Bu bakımdan Mustafa Miyasoğlu, Türkiye'de İslâmî edebiyat faaliyetlerinin ortaya çıkmasını Necip Fazıl Kısakürek'e bağlar. Miyasoğlu'na göre, "Üstad elli yıllık sanat hayatında kendine özgü bir çizginin yüzyıl içinde eşine az rastlanır bir örneği olarak hepimizin oluşumunda büyük emek sahibidir. (...) Necip Fazıl olmasaydı çoğumuz şimdi başka yerlerdeydik" (Miyasoğlu, 1999: 13).

Necip Fazıl'ın 1964 yılında *Büyük Doğu* dergisinde yazdığı İslâmî edebiyat konulu teorik yazıların yanı sıra 1968 yılında yayımladığı *İdeolocya Örgüsü* kitabındaki radikal söylemler İslâmî edebiyatın doğuşunu gösterir. Necip Fazıl'ın yaptığı şey aslında İslâmî edebiyat açısından yenidir. Çünkü Necip Fazıl'ın *İdeolocya Örgüsü* kitabı yayımlandıktan sonra İslâmcılık düşüncesi farklılaşmış ve Mehmet Akif'in *Safahat*'taki ideolojik işlevi gündemden düşmüştür (Miyasoğlu, 2002: 23). Ayrıca Necip Fazıl'ın *İdeolocya Örgüsü*'nde vurguladığı görüş ve düşünceleri bağlamında Türk-İslâm sentezli bir muhteva içeren bir edebiyatın daha ağırlık kazandığı anlaşılmaktadır.

* Konu hakkında Rasim Özdenören, bu yıllarda edebiyatın bir "enstrüman aracı" olarak kullanıldığını açıklar:

"Bunların iki türlü fonksiyonu vardı. İslâm'ı anlatabilmemiz için bir enstrümanydı. Dolayısıyla seçimlerine saygı duymakla birlikte gündelik hayatında İslâm'la nispetini görmediğimiz, kendisine Müslüman demekle beraber bunu benüz içselleştirmemiş olan kişilere bu tebliğin ulaşması gerektiğini düşünüyorduk. Bu enstrümanları kullanarak 'madem sen kendini Müslüman kabul ediyorsun o hâlde İslâm'ı böyle içselleştir. Bilmeksizin değil. Sana seküler ağzların öğrettiği İslâm'ı değil. Kendi kaynaklarından ne tebliğ ediliyorsa o İslâm'ı benim' demek istedik. İkincisi diyelim ki herkes İslâm'ı kabul etti. Ondan sonrasında ne olacak? İslâm'ın kurallarıyla yönetilen bir toplumda yaşarsak bu toplumda edebiyat olacak mı olacaksa nelerle meşgul olmalı gibi bir yönü vardı." (Özdenören, 26.02.2012)

Necip Fazıl'ın 1960'lardan itibaren yazdığı metinlere bakıldığında yazarın İslâmî edebiyat anlayışını popülerlik ve ideolojik bir kimlik üzerine kurması dikkat çeker. Dönemin siyasal şartlarının etkisinin hissedildiği bu durum kendisinden önce Mehmet Akif gibi İslâmî edebiyat anlayışlarından oldukça farklı görünmektedir. Ömer Lekesiz bu durumun nedenini özne-nesne ilişkisinin değişmesine bağlar. Necip Fazıl'la birlikte "özne: İslâm, nesne: edebiyat" olmuştur. Lekesiz'e göre "*Sıratı Müstakim/Sebilürreşad* dergileri, İslâmî bilgileri temel kaynaklara irca ederek yeniden sunarken *Büyük Doğu* dergisi ise İslâmî bilgiyi edebîleştirme yoluna gitmiştir." Necip Fazıl, "şiiir eyleminin gündelik siyasete birleştirilmesi, bundan hareketle siyasetin bir iç talebi olarak 'vatan, millet, Sakarya' edebiyatı ve edebiyatta sloganın öne çıkmasına" sebep olmuştur. *Büyük Doğu* dergisi ile birlikte "merkeze karşı çevrenin siyasî uyanışına zemin" oluşturmak "edebiyatı mesaj için araç" yapmak "İslâmî Türk edebiyatına modern bir yüz ve içerikle kadim süreci yeniden" düzenlemek gibi bazı işlevleri olmuştur (Lekesiz, 2018: 965-966). Lekesiz'in bahsettiği üzere bu yıllardan sonra edebiyat ideolojik söylemi üreten bir nesneye dönüşmüştür. Özellikle 1970'lerde dönemin siyasal ortamıyla birlikte edebiyat anlayışı tamamen söyleme dayalı olarak belirginleşmeye başlamıştır.

Büyük Doğu dergisinden sonra 1966'da Sezai Karakoç'un İslâmî bir medeniyet ve sanat tasavvuruyla başladığı dergicilik sayesinde İslâm estetiği, sanat görüşü ve edebi metinler anlayışı sorgulanmaya başlanır. 1966'da Sezai Karakoç'un *Diriliş* dergisini çıkarması ve 1967 yılında *Hızırda Kırk Saat* şiirini yayımlaması, Mustafa Miyasoğlu'nun 1968-1969 yılları arasında *Millî Gençlik* dergisi ile 1969 yılında Nuri Pakdil yönetiminde çıkarılmaya başlanan *Edebiyat* dergisi İslâmî edebiyatın başlamasını sağlayan ilk girişimlerdir. Bu yıllarda yayımlanan *Hareket* dergisinde ise Nurettin Topçu, İslâm ve sosyalizmi birbirine yakın gören düşünceleriyle Necip Fazıl'dan ayrı bir düşünce içerisindedir. Topçu, *Hareket* dergisinde Anadolu sosyalizmi bağlamında yazılar kaleme alır. Ancak Nurettin Topçu geleneğinin Necip Fazıl geleneğine kıyasla İslâmî edebiyat geleneği içerisinde pek ilerleyemediği görülmektedir.

1960'lı yıllarda Necip Fazıl, Sezai Karakoç, Nuri Pakdil, Rasim Özdenören, Cahit Zarifoğlu gibi birçok isim etkin bir şekilde yayın faaliyetleri yürütmeye başlamıştır. 1970'lerin başına gelindiğinde sayıları elliye geçen dergiler sayesinde bir dergi edebiyatı olarak İslâmî edebiyat kendine yer edinir.* Zamanla dergilerde yayımlanan yazı ve edebi metinler kitaplaşarak İslâmî edebiyatın ilk ürünleri olurlar. 1970'li yıllara gelinceye kadar İslâmî kesimin çıkardığı dergilerde yazan yazarlara bakıldığı zaman henüz ciddi anlamda bir kutuplaşma veya ayrışmadan söz edilemez. Türk edebiyatında öne çıkan birçok şair ve yazar *Büyük Doğu* ve *Diriliş* dergilerinde yazmış ve yer almıştır. Ancak 1970'li yıllarda siyasal söylemlerin sertleşmesi ve farklı kesimlerin kendilerine alan açma gayretleri nedeniyle başlayan gerilimler edebi alanda da ayrışmalara neden olmuştur.

Dergicilik faaliyetlerinin başladığı ve İslâmî bir edebiyat geleneği söyleminin dillendirildiği yıllarda bunu sağlayan bazı siyasal ve toplumsal nedenler de bulunmaktadır. 1961 Anayasa'sıyla başlayan demokratik ortam tüm siyasi görüşler gibi İslâmî çevreye de bazı fırsatlar tanımış bu sayede yayın faaliyetlerinde atılımların gelmesinde vesile olmuştur. Anayasa'nın oluşturduğu iklim İslâmî hareketlerin gelişiminde gösterdiği reaksiyona benzer

* İslâmî edebiyat için dergicilik çok önemli bir konudur. İslâmî edebiyat çerçevesinde yayımlanan dergiler ve dergicilik anlayışı için bkz: Demir, 2021: 175-185.

olarak kültürel ortamda da İslâmî bir edebiyat ve sanat anlayışının önünü açtıran bir nedendir. Bunun yanı sıra özellikle bu yıllardan itibaren İmam Hatip Okulları ile Yüksek İslâm Enstitüleri'nin açılmış olması, buradaki öğrencilerin düşünsel ve sanatsal ihtiyaçlarını karşılamak için yayın faaliyetlerinin yürütülmek istenmesi de bu yöndeki girişimlerin başlatıcısı nedenlerdir.

İslâmî Edebiyat kavramının doğuşunu hazırlayan bir diğer husus ise 1960'lı yıllardan sonra İslâmî kesimde oluşan telif ve tercüme hareketleridir. Bu yıllarda İslâmî neşriyatın başlanmasında dünyadaki diğer Müslüman ülkelerdeki neşriyatın merak edilmesi de etkili olmuştur. Bu merak doğrutusunda dünyadaki İslâm entelektüellerinin/düşünürlerinin fikirleri tercüme edilmiş, bunların Türkiye'deki İslâmcı kesimin ürettiği ilim, kültür, sanat üzerinde sonraki yıllarda ciddi etkileri olmuştur. Örneğin Seyyid Kutub, Mevdudi, Ali Şeriatî, Rene Guenon, Seyyid Hüseyin Nasr, Hüseyin Fadlallah, Abdülkerim Suruş, Muhammed Ammara, Fazlurrahman gibi günümüz İslâmî düşüncenin seyrine etki eden isimlerin eserleri tercüme edilir (Köroğlu, 2020: 38). Özellikle dinî, siyasal, toplumsal ve kültürel konularda yapılan tercümelemlerle İslâmî kesim içinde bir yayın dünyası oluşur. Bu sayede Türkiye'deki İslâmî hareketlerin siyasal, kamusal ve kültürel alandaki kazanımları arttıkça İslâmî sanat ve edebiyat ürünleri yazarları ve eserleri de çoğalmaya devam eder. Böylece 1960'lı yıllarda İslâmcılık düşüncesinin kültürel alan kazanması üzerine İslâmî kesimden yazarlar edebi metinlere yönelmeye başlamışlardır. Bu yıllarda itibaren dergilerde yayımlanmak üzere birçok metin yazılmıştır. Dergilerdeki metinler zamanla birikmiş ve bunlar daha sonra kitaplaştırılmıştır.

1860 ile 1960 yılları arasında Batılılaşma odaklı bir edebiyat anlayışından dolayı İslâmî bilinçle çok az eserin yazıldığını belirten Miyasoğlu, 1960 sonrası yayımlanan İslâmî edebiyat eserlerine “Çağdaş İslâmî Türk Edebiyatı” der (Miyasoğlu, 1999:51-53). Rasim Özdenören “1960 Sonrası Edebiyat Ortamı” adlı yazısında 1960'tan sonra Müslümanların bir edebi bilinçlenme içerisinde bulduklarını söyler. Özdenören'e göre bu yıllardan itibaren özellikle çeşitli dergiler ve yayınevleri çevresinde kümelenen yazarlar İslâmî duyarlıklı bir edebiyat üretmeye başlamışlardır (Özdenören, 2016: 69).

1980'li yıllara gelindiğinde üretilen İslâmî sanat ve edebiyat ürünlerinin estetiğine yönelik İslâmî kesimin kendi içinde tartışmalara girdiği ve buna yönelik yayın yapmaya başladığı görülür. Bu yıllardan kavramın kullanımının daha yaygınlaştığı ve kültürel ortamında kullanımının kamusal hüviyete büründüğü görülür. İslâmî sanat ve edebiyat kavramının daha yoğun şekilde tartışıldığı, bu yönde çalışmalar yapıldığı ve belli bir kimlik bilinciyle hareket edilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

2.4 İslâmî Edebiyat Hakkındaki Görüşler

1980'li yılların hemen başında, İslâmî sanat ve edebiyat kimliğine vurguların yapıldığı yayın faaliyetleri göze çarpmaktadır. Kavram bu yıllarda yerleşik bir hal alır. Bu yıllarda çeşitli soruşturma, röportaj ve gündelik yazılarda konu tartışılır. Özellikle *Mavera* dergisi 1980'li yılların başından itibaren hemen her sayısında ve her soruşturmada bu konuyu tartışır (bkz: Sürgeit, 2014: 131-205). Konu, ilk olarak 1982 yılında *Suffe* yayınlarının yaptığı *Kültür Sanat Yıllığı*'nda bir soruşturma ile değişir.

Suffe Kültür Sanat Yıllığı “İslâmî edebiyat ve sanat faaliyetlerini gözle görülür bir tarzda sunabilmek için hazırlanan” (Suffe, 1982:7) bir yıllıktır. Bu maksatla 1982'den 1989'a kadar yayımlanır. Mustafa Miyasoğlu yönetiminde; Müslüman yazar, yayın, yayınevi, dergi ve konular hakkında o yıl yapılan faaliyetleri göstermek ve bunlar hakkında değerlendirmeler

yapmak için çıkarılmaktadır. Yıllık, “İslâmî edebiyat ve sanat meselelerinin topluca tartışılmasını sağlamak”, “İslâmî edebiyat konulu görüşleri sergilemeyi” ve “İslâmî edebiyat görüşünü benimseyenleri” göstermek amacıyla yayımlanır (Miyasoğlu: 1999:151-152). Bu türden bir ilgiye rağmen İslâmî edebiyat tanımı ve söylemine ilişkin eleştiriler de başlamıştır. 1980’ler boyunca bu kavram çok tartışılmıştır. *Suffe Kültür Sanat Yıllığı*’nın İslâmî edebiyat kavramını yaygınlaştırma çabası gütmesi ve kavram üzerine soruşturmalar yapmasına karşın *Mavera* ekibinin bu tanımlamaya sıcak bakmadığı ve soruşturmalarda yer almak istemediği görülür. Bu nedenle tanımlama girişiminin uzun soluklu olmamış, İslâmî kültür sanat çevresinden pek ilgi görmemiştir (Miyasoğlu, 1999: 75-76). Nitekim 1990’ dan sonra bu türden bir kavramsallaştırmaya pek gerek duyulmadığı anlaşılmaktadır.

İslâmî edebiyat konusunda çok mühim bir soruşturma olan *Suffe* soruşturması hakkında bilgi vermekte fayda vardır. Soruşturmaya geçilmeden önce kitapta Ebubekir Eroğlu’nun müstakil bir “İslâmî Edebiyat” başlıklı bir yazısı verilir (Eroğlu, 1982:218). Eroğlu, İslâmî edebiyatın “Müslüman muhayyile”den çıkmış bir edebiyat olarak anlaşılmalı da bunun biçim ve içeriği ilgilendiren bir konu olduğunu belirterek yazısına başlar. Yazar öncelikle dinî ve din-dışı edebiyat anlayışını konu edinir ve din-dışı ile İslâm-dışı ayırımına gider. Herhangi bir dinî konuyu ele alan eserin dinî eser, dinî-olmayan konuların da din-dışı olarak ayrılmasının bir benzeri olarak, din-dışı kabul edilen bir eserin İslâm-dışı, dinî eserlerin de İslâmî eserler olarak tanımlanmasının yanlışlığını bildirir. İslâmî olan ile olmayanının, dinî ve din-dışı ikilemiyle aynı olmadığını belirtir. Eroğlu, edebiyat kelimesinin üretildiği “edeb” sözünün anlamının, Müslümanların edebiyata bakışını yansıttığını söyler. Edeb kelimesiyle “yüksek kültüre erdiren bir eğitim, asil ve insani tavırların kazanılması ve bunun hayatında belirmesi olarak anlaşılmıştır” der (Eroğlu, 1982:219). Eroğlu, İslâmî edebiyat geleneğini şiir türüyle temellendirerek şiirde verilen ürünler ile şiir üzerine yapılan değerlendirmelerin İslâm’ın edebiyattan beklediği işlevle aynı olduğunu belirtir. Şiir üzerine yapılan değerlendirmelerin hadis ve ayetlerle örtüştüğünü de ekler. Destan, aşk şiirleri, hikmetli sözlerle dolu eski şiir İslâmî muhtevaları göstermekte, bunlarda İslâm kültürünün özü yerleşiktir. Eroğlu son olarak edebi ürünlerin doğduğu kültür iklimiyle birlikte geliştiğini de vurgular. Ancak ona göre 19. yüzyılda milliyetçilik akımıyla birlikte Müslüman muhayyilenin edebiyattaki gücü azalmıştır. Bu yüzyıldan sonra edebiyatta milletlerin kendi kültürlerine dayanma arzularıyla yazdığını belirterek yazısını noktalar (Eroğlu, 1982:218-221).

Yıllıkta yapılan soruşturmada dikkati çeken isimlerden biri Rasim Özdenören’dir. Özdenören, İslâmî edebiyat anlayışından bahsederken “İslâmî bilinç” kavramını kullanır (Suffe, 1982: 342). Bir yazarın eserine yaklaşım biçiminin onun edebiyatını belirleyen bir hal aldığı belirten Özdenören, konunun değil, edebi anlayışın önemli olduğunu vurgular. Örneğin İslâm tarihini konu edinen bir kitabın sırf konusundan dolayı İslâmî olamayacağını, İslâmî edebiyatın “İslâmî ahlâk, estetik, insan, evren ve hayat hakkındaki değer yargıları”dan doğan bir yaklaşım gerektiğinin altını çizer (Suffe, 1982: 343). Bu nedenle kullanılan malzemenin değil, yazarın duyarlılığının belirleyici olduğu dile getirerek Müslümanca düşünmeyle yazmanın değerini öne çıkartır. Devamında Özdenören, “İslâmî bir edebiyatın gelişimini sanatçının dünyayı, insanları Müslümanca bir bakışla seyretme, seyrettiklerini Müslümanca yorumlama alışkanlığını edinebilmesiyle yakından ilgili görüyorum” der (Suffe, 1982: 343). Yahya Akengin ise İslâmî edebiyatı Türk-İslâm sentezine dayalı bir kültür hareketi olarak yorumlar (Suffe, 1982: 356). Muhsin İlyas Subaşı bu edebiyatın İslâm’ın kendi özüne dayalı

bir edebiyat duyarlılığını benimsemesi gerektiğini belirtir (Suffe, 1982: 358). D. Mehmet Doğan, İslâmî edebiyatın oluşumunun ve gelişiminin, kaynakların ve geleneğin iyi bilinmesine ve doğru kavranmasına bağlı olduğunu söyler (Suffe, 1982: 363). Galip Öztoprak, Müslüman sanatçının peygamberi tebliğ ve telkin eden kişi olması gerektiğini, bu şuurla yazması gerektiğini vurgular (Suffe, 1982: 371). Mehmet H. Maraşlıoğlu, İslâmî bir tavırla edebiyat yapılmasını bu edebiyatın şartı sayar (Suffe, 1982: 372). Mustafa Ruhi Şirin ise İslâmî edebiyattan kendi insan tipimizi yakalayan bir edebiyat olarak anladığını belirtir (Suffe, 1982: 376). Soruşturma dışında verilen röportaja Cemil Meriç de, bir dünya görüşü bağlamında eğer bir toplum Müslümansa ve dünya görüşü İslâmî ise edebiyatı da İslâmî'dir şeklinde bir tanımlama yapar. (Suffe, 1982: 256).

Soruşturma kapsamında belirtilen görüşlerin genel olarak Rasim Özdenören'in İslâmî optik bakışı ile edebi ürünlerin yerli kaynaklardan beslenmesi gerektiğine dair tanımlar dikkati çekmektedir.

Suffe Kültür Sanat Yıllığı'nda 1982 yılında yapılan soruşturmanın benzeri 1983 yılında da yapılır. Bu kez de birçok edebiyatçı, yazar ve akademisyene İslâmî sanat ve edebiyat hakkındaki görüşleri sorulur. Bu soruşturmada Mehmet Kaplan, İslâmî gaye ve kapsamda kurumsal edebiyat çalışmalarına ihtiyaç olduğunu, geleneksel anlamda da tarih ve kültürün buna uygun olduğunu belirtir (Suffe, 1983: 304). Sâmiha Ayverdi zihnen ve ruhen bir seviye atlanmasından sonra İslâmî edebiyat ürünlerinin verilebileceğini söyler (Suffe, 1983: 305). Ahmet Kabaklı ve Bahattin Karakoç konuyu müspet bulurlar. Tarık Buğra, kutuplaştırmadan, Türk dili ve kültürünün gelişmesine dayalı görüş bildirir. Orhan Okay'ın bu konudaki genel tavrı, Müslüman bir toplumun yarattığı her sanat eserlerin İslâmî sanat olduğu şeklindedir (Suffe, 1983: 325). Konunun anlaşılması için örnek olarak Peyami Safa'yı ele alan Okay, yazarın *Yalnızız* adlı romanında İslâmî olan herhangi bir kısmının olmadığını ama aynı zamanda gayri İslâmî kısımlarının da olmadığını belirtir. Okay'a göre millî ve İslâmî değerlerin dışında işlenen yabancı kültür öğeleri dışındaki tüm eserler, İslâmî sanat ve edebiyat dahline alınabilir (Suffe, 1983: 326). Soruşturmada Sedat Umran, İslâmî edebiyat ayrımını sakat bulur (Suffe, 1983: 328). Mustafa Necati Sepetçioğlu da ayırmadan yana değildir. Hekimoğlu İsmail, Müslüman yazarın İslâmîyet'in çizgeleri ile yazması gerektiği görüşündedir. Mehmet Niyazi Özdemir, son yıllarda gelişen İslâmî edebiyat anlayışını mutlulukla karşıladığını, Batı maddeciliğine karşı, kendi medeniyetinin değerlerini anlatan, kendi insanının meselelerine ele atan ve aynı zamanda evrensel insanlığın ortak konularını yakalayan bu edebiyatla yeni bir medeniyet anlayışının toprağa atılan tohumları olarak düşünür. Ali Nar, İslâm'a gönül vermiş ve sanat gücü olan insanların bu işe girerlerse başarılı olacaklarına inanır. Sevinç Çokum, İslâm'ın ve millî değerlerin ışığında eserler yazan yazarların sesinin geniş alanlara duyurulması beklentisini duyurur. Durali Yılmaz, kendi öz kültür ve medeniyet değerleri olarak İslâmî sanat ve edebiyat anlayışından bahseder. "Türkün ruh kökü"ne bağlı sanatçılar ve millî kültürden kaynaklanan sanat eserleri tabirini kullanarak bunların Müslüman sanatçılar olduğunu izah eder. Bu sanatçıların aşağılık kompleksinden kurtulup büyüklük kompleksine girmeden eserler vermelerini beklediğini söyler (Suffe, 1983: 345). Yavuz Bahadıroğlu da millî şuur, millî perspektif, millî ruh tabirlerini kullanarak bu sanat anlayışından bahseder (Suffe, 1983: 348). Hüsnü Aktaş, "kula kulluğu ortadan kaldıracak en büyük silah olarak" edebiyatı görür (Suffe, 1983: 371). Aktaş'a göre "emperyalist Batı imparatorluğunun mikrofonluğunu üstlenmiş tipler sanat ve edebiyat ortamına el koymuşlar"dır (Suffe, 1983: 371). Bunun için yapılması gereken

edebiyat kanalıyla “gençleri şartlandırmak” ve “cemaat şuurunu ihya etmek”tir (Suffe, 1983: 371). Sadettin Kaplan, Türk Müslüman kültür ve sanatı bağlamında bir şeyler yapılması gerektiğini söyler (Suffe, 1983: 387). Aynı şekilde Hüsamettin Arslan da *nasıl yerli olunabilir* sorusu üzerinden konuyu ele alır. Bu kavrayışla Müslümanların yaşadıkları dünyayı kendileri için anlamlı kılacak bir dünya görüşüyle ancak bir İslâm sanat ve edebiyatından bahsedilebilir olduğunu belirtir (Suffe, 1983: 390). Bu soruşturmada görüldüğü üzere millî ve yerli kültür anlayışı öne çıkar. Ayrıca bir dava ve savunma amacıyla bu edebiyatın yapılması gerektiği görüşleri de bulunmaktadır.

2000’li yıllara gelindiğinde konuyla ilgili olarak 2002 yılında *Kitap-lık* dergisinde yapılan soruşturma konuyu yeniden gündeme taşır. Murat Yalçın moderatörlüğünde Mustafa Miyasoğlu, Ali Haydar Haksal ve Ali Günvar’ın görüşleri alınır. Toplantıda Mustafa Miyasoğlu kavram olarak İslâmî edebiyata karşı çıkarken Ali Günvar edebiyatın İslâmîcisi gibi bir nitelenin baştan yanlış olduğunu vurgular. Devamında Mustafa Miyasoğlu bunun İslâmî duyarlılık olarak bir edebiyat olduğunu belirtir. İslâmî edebiyat kavramını reddeden Ali Günvar, bir yazarın dinî bir sınırlama ile yazamayacağını, eğer böyle bir şey yaparsa bunun yazarlığa ve Müslümanlığa ihanet olacağını söyler. İslâm’ın var olan sistemlerin kendisine uygun olmasına dikkat ettiğini belirten Günvar, önemli olan Rasim Özdenören’in dediği üzere “Müslümanca bakış” olduğunu belirtir (Kitap-lık, 2002: 22-26).

İslâmî edebiyat konusunda bireysel görüş beyan eden yazarların birçok benzer ve tekrar demeci veya yazısı bulunmaktadır. Bazı yazarların görüşleri ise şöyledir:

Kadir Tanır için İslâmî edebiyat, “İslâmî yaşayışın ve düşünüşün sınırlan içinde ortaya çıkan bir edebiyattır.” (Özdenören, 1982: 83). Mustafa Miyasoğlu’na göre “İslâmî Edebiyat, İslâm’ın insana ve eşyaya bakışını yansıtan bir edebiyattır: “Yaşadığımız hayat ve dünya karşısında Müslümanın tavrı neyse, sanat ve edebiyat adamının tavrı da kendiliğinden o olacaktır. Günümüzde Müslüman bir sanatçı, ister geçmişteki İslâmî hayattan söz etsin, isterse içinde yaşadığımız hayat tarzının baskısından söz etsin kendiliğinden İslâmî bir tavır ortaya koyacaktır” (Miyasoğlu, 1999:118). İslâmî edebiyat gibi bir kavramla yazmak ve böyle bir edebiyat faaliyeti içine girmek, “Hakk’ın ve hakikatin sanat ve kültür hayatındaki sesini duyurabilmek” şiarıyla başlatılır. Bu sayede İslâmî edebiyat eserlerinin ne olduğunun gözle görünür hale getirme amacı gözetilir (Miyasoğlu, 1999: 65). Başka bir yazısında Miyasoğlu “Mutlak’ı idrak etme şuru” olarak tanımlar İslâmî edebiyatı: “İslâmî edebiyat, bütün görünenlere ve görünmeyenlere bağlı olarak Mutlak’ı idrak edebilecek bir şuru geliştirebilen edebiyattır. İslâmî edebiyat, hayatımızın her anlamını, (...) Bakmaya doyamadığımız bu dünyanın yaratıcısının, hâlıkının her varlıktaki görünmeyen gücünü idrak edebilen bir edebiyat[tır]” (Miyasoğlu 1999:51). Uzun yıllar *İslâmî Edebiyat* dergisini yayımlayan Ali Nar ise “İslâm düşüncesi ve dünya görüşünü benimsemiş kafa ve kalbin, o duyguları terennüm etmesiyle oluşan yazılı veya sözlü birikim” (Nar, 1988: 3) şeklinde bu edebiyatı tanımlar. Yaşar Kaplan ise Müslüman edebiyatı vurgusunu yapar: “İslâmî Edebiyat derken kast edilen tabii ki her şeyden önce, Müslümanlar tarafından ortaya konulmuş edebiyattır. İslâmîyet’i bir hayat tarzı olarak benimsemiş, Müslüman sıfatını almış insanlar tarafından ortaya konulan, ama doğrudan doğruya İslâm’ı anlatmak değil, hayatı İslâm’a göre, Müslümanca bir kafayla yorumlamak olan eserler... Bunlar İslâmî eserlerdir. İslâm edebiyatını bunlar oluşturmaktadır” (Çetin, 1990:28-29).

İslâmî edebiyat hususunda tespit edilen görüşler içinde dikkati çeken ve makul bir değerlendirme olduğu düşünölen görüş ise Rasim Özdenören'e aittir. Rasim Özdenören 1970 ve 1980'li yıllarda *Mavera*'da yazdığı birçok yazıda İslâmî sanat ve edebiyat hakkında görüşlerini sunar. Onun İslâmî edebiyat hakkındaki görüşleri oldukça nettir. Özdenören, "İslâmî optik" gibi bir kavram geliştirerek bakış açısı ve malzemenin ruhuna önem verir. Özdenören, İslâmî edebiyatın hakkındaki görüşlerini şöyle açıklar:

1. İslâmî edebiyat, konusunu Müslüman insanların oluşturduğu, onların tavır ve davranışlarını, düşüncelerini, ruhsal eylemlerini yansıtan ürünlerin adıdır.
2. İslâmî edebiyat, konusu ne olursa olsun, yazarın İslâmî bilincini yansıtan, konusuna İslâmî optikle yaklaşan ürünlerdir.

Birinci görüş yanlış değil, fakat ikinci görüş daha kapsayıcı. Dikkat edilirse ikinci görüş, birincisini de içermekte, fakat birinci görüş, alanı oldukça kısıtlamakta, pek çok şeyi de dışlamaktadır. Biz burada bu görüşlerden birini tercih etme noktasında değiliz. Görüşlerden herhangi birini çıkış noktası kabul ederek İslâmî ürün ortaya koymak mümkündür (Özdenören, 2016: 41-42).

Özdenören'in İslâmî optik kavramına yaklaşımı; işlenecek konuyu değil, konuyu ele almadaki üslup ve dili ön plana çıkarmaktadır. Bu nedenle estetik kaygılar ve edebi zevk önemszenmektedir. Özdenören konu hakkında örneklemeye giderek optiğin ne demek olduğunu şöyle açıklar:

Müslüman sarayı anlatır da çöplüğü anlatamaz demekten daha saçma bir kısıtlama düşünölemez. Ne ki müslümanın saraya da, çöplüğe de yaklaşırken bakışlarına geçirdiği bir tavır vardır ki, işte asıl bunun üstünde durulmalıdır. Bu, müslümanca tavidir. (...) İyi ama bir insan 'müslümanca tavır'la rahat rahat meyhaneye, yatak odalarına girebilir mi?" (Özdenören, 2016: 50).

Rasim Özdenören'in açıkladığı görüşleri günümüzde İslâmcı yazarlar arasında daha çok kabul gören bir görüştür. Böylece İslâmî edebiyatın, belirli konu veya temalar üzerinden değil, bunların işleniş biçimlerini önemsediği söylenebilir. İslâm dininin hassasiyetlerinin gözetilerek üretilen bu edebiyat anlayışında neyin değil, neyin nasıl işlendiğinin önemi üzerinde durulması gerekliliği öne çıkmaktadır. Bu bağlamda incelenen İslâmî edebiyat; bir tür, kendine özgü bir edebiyat alanı olmayıp bir edebi üslup veya edebi bakış açısı olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

İslâmî edebiyat, 1960'lı yıllarda Necip Fazıl ile dillendirilmeye başlanan, Sezai Karakoç ile ivme kazanan, 1970'li ve 1980'li yıllarda ise dergicilik faaliyetleri sayesinde edebi kanon içinde kendine alan açan bir edebi anlayıştır. İslâmî edebiyat anlayışı, 1960'lı yıllardan 2000'li yılların başına kadar daha çok İslâmcı yazarlar arasında süreli yayınlarda sürdürölmüş ve tartışılmış bir konudur. Bir edebi anlayış olarak kaynağı, doğuşu ve neyi nasıl ürettiğine dair birçok konuda üzerinde tartışmalar çıkmıştır. Özellikle 1970'li ve 1980'li yıllarda Türk edebiyatı içinde İslâmî duyarlıklı bir edebiyatın var olması, kendine ait bir dili ve kavram dünyasının oluşması için İslâmcı yazarlar tarafından mücadeleler edilmiştir. 2000'li yılların başından itibaren bu konu hakkında pek tartışmaya rastlanmamıştır.

İslâmî edebiyat anlayışı, siyasal kutuplaşmanın sürdüğü 1970'li yıllarda dönemin ideolojik söylemlerine uygun olarak özellikle sol/Marksist edebi anlayışa ve Batılı edebi söyleme karşı üretilmek istenen bir antitez edebiyatıdır. İslâmî hassasiyetler gözetilerek, İslâm dinine ters düşmeyecek ve ülkenin siyasal, toplumsal, kültürel meselelerine yerli/millî çözümler

sunarak ulaşmak isteyen bir edebi anlayışın ürünüdür. İslamcılık çerçevesinde, bir yönüyle modern bir ideolojinin edebi anlayışını temsil etmektedir. Bu kapsamda Necip Fazıl Kısakürek'ten Sezai Karakoç'a, Rasim Özdenören'den Cahit Zarifoğlu'na, Durali Yılmaz'dan Ali Haydar Haksal'a, Yaşar Kaplan'dan İsmail Kılıoğlu'na, Ali Nar'dan Metin Önal Mengüşoğlu'na, Mustafa Miyasoğlu'dan Ali Erkan Kavaklı'ya yazarların 1970'li ve 1980'li yıllarda önce süreli yayınlarda daha sonra süreli yayınlar bünyesindeki yayınevleri çatısı altında yayımlanan birçok şiir, öykü, roman, deneme gibi edebi üretimleri bu anlayış doğrultusunda izler taşımaktadır. Sonuç olarak Türk edebiyatı içinde oluşan bu anlayışın ayrı bir edebi türü değil, ayrı bir söylem biçimini karşıladığı, bir üslup ve söyleme biçimi olarak anlaşılması gerektiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- “Edebiyatımızda İslâmî Çizgiler”. *Kitaplık*. (53: 20-30).
- “İslâmcı Edebiyat'tan Söz Edilebilir mi?” *Thema Larousse* (1993-94). İstanbul: Milliyet Gazetecilik A.Ş. (6:106).
- AKÇAY, Ahmet Sait (2006). *Bellekteki Huriler: İslâmcı Popülist Kültüre Eleştirel Bakış*. İstanbul: Selis Kitaplar.
- AKTAY, Yasin (2013). “İslâmcı Siyasetin Yeni Hâlleri ve Söylemleri”. *Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*. (Ed. İsmail Kara-Asım Öz). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları. (ss. 817-837).
- AYDIN SATAR, Nesrin (2015). “İslâm ve Edebiyat: Kavramsal Tartışmalar Bağlamında Yeni Bir Çerçeve Denemesi”. *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi - Bildiriler Kitabı*. (3: 31-44).
- AYVAZOĞLU, Beşir (2019). *Aşk Estetiği*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- BORA, Tanıl (2017). *Cereyanlar: Türkiye’de Siyasi Düşünceler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- COŞTU, Kamil (2015). “Tek Parti Dönemindeki Bazı Dinî Yayınların Yasaklanma Sebepleri”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (33: 97-122)
- ÇALIŞKAN, Âdem (2002). *Cumhuriyet Devri İslâmî Türk Edebiyatı (1960-2000)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇAYIR, Kenan (2015). *Türkiye’de İslamcılık ve İslâmî Edebiyat*. (2. bs.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ÇETİN, Nurullah (2012). *Yeni Türk Şiirinde Geleneğin İzleri*. (2. bs.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇETİN, S. (1990). “Yaşar Kaplan’la Sanat Edebiyat Hakkında”. *İslâmî Edebiyat*. (3 (2): 28-29.)
- ÇINAR, Menderes (2018). “Kemalist Cumhuriyetçilik ve İslama Kemalizm”. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslâmcılık*. (Ed. Yasin Aktay). İstanbul: İletişim Yayınları. (5 (6): 157-177).
- DEMİR, Bilal (2021). *Modern Türk Öykücülüğünde İslâmî Söylem (1960-1990)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- EROĞLU, Ebubekir (1982). “İslâmî Edebiyat”. *Suffe Kültür Sanat Yıllığı*. İstanbul: Suffe Yayınları. (s. 218-221).
- GENCER, Bedri (2013). “Şeriatçılıktan Medeniyetçiliğe İslâmcılık: Bir İslâmcılık Tipolojisine Doğru”. *Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*. (Ed. İsmail Kara ve Asım Öz). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları. (s.69-99)
- KAHRAMAN, Hasan Bülent (2014). *Türkiye’de Yazınsal Bilincin Oluşumu*. İstanbul: Kapı Yayınları
- KARA, İsmail (2013). “Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi Üzerine Birkaç Not”. *Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*. (Ed. İsmail Kara ve Asım Öz). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları. (15-46).
- KARA, İsmail (2018a). “Sunuş”. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*. (Ed. Yasin Aktay). İstanbul: İletişim Yayınları. 5 (6): 13-25.
- KARA, İsmail (2018b). “İslamcı Söylemin Kaynakları ve Gerçeklik Değeri”. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*. (Ed. Yasin Aktay). İstanbul: İletişim Yayınları. 5 (6): 34-47.
- KARAKOÇ, Sezai (2012). *Edebiyat Yazıları II*. (4.bs.), İstanbul: Diriliş Yayınları.
- KEMİKLİ, Bilal (2015). *Türk İslâm Edebiyatı-Giriş*. (5.bs). Bursa: Emin Yayınları.

- KENTEL, Ferhat (2018). “1990’ların İslâmî Düşünce Dergileri ve Yeni Müslüman Entelektüeller”. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-İslamcılık*. (Ed. Yasin Aktay). İstanbul: İletişim Yayınları. (5 (6): 721-781).
- KOÇ, Turan (2019). *İslâm Estetiği*. İstanbul: İSAM Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat (1981). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- KÖROĞLU, Ahmet (2020). *Türkiye’de İslamcı Söylemin Oluşumunda Tercümelemin Etkisi (1960-1990)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- LEKESİZ, Ömer (2018). “İslâmî Türk Edebiyatı’nın Değişen Yüzü”. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-İslamcılık*. (Ed. Yasin Aktay). İstanbul, İletişim Yayınları. (5 (6): 965-966).
- LEVEND, Ağâh Sırrı (1962). *Ümmet Çağı Türk Edebiyatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- MACİT, Muhsin (1996). *Gelenekten Geleceğe*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- MARAŞ, Mehmet Ali (1982) “Edebiyat Soruşturması”. (haz. Abdurrahman Şen). *Suffe Kültür Sanat Yıllığı*. İstanbul: Suffe Yayınları. (s. 361).
- MİYASOĞLU, Mustafa (1999). *Sanat ve Edebiyat Konuşmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- MİYASOĞLU, Mustafa (2002). “Edebiyatımızda İslâmî Çizgiler”. *Kitap-lık*. (53: 20-30).
- NAR, Ali (1988). “Kuruluş Hitabesi”. *İslâmî Kültür, Sanat ve Edebiyat*. (1: 3).
- OKAY, Orhan (1992). “Geçmişten Günümüze Doğru Türk Şiiri’nin Macerası”. *Yedi İklim*. (3, 88).
- OKAY, Orhan (2012). “İslâmî Edebiyat Kavramı.” *I. İslâmî Türk Edebiyatı Sempozyumu Kitabı*. (Ed. Yalçın Yaman) İstanbul: Sütun Yayınları.
- OKTAY, Ahmet (2008). “Resmî İdeoloji Tarafından Dışlanan, Yazınsal İktidarı Dışlayan Bir Şair: Sezai Karakoç”. *İmkânsız Poetika*. İstanbul: İthaki Yayınları. (527-537).
- ÖRGEN, Ertan (2010). *Türk Şiirinde Gelenek: Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri*. Konya: Palet Yayınları.
- ÖZDENÖREN, Rasim (1982). “Kadir Tanır’a Hikâye ve Hikâyecilik Üzerine Sorular”. *Mavera*. 63: 84.
- ÖZDENÖREN, Rasim (2016). *Ruhun Malzemeleri*. (6.bs.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- ÖZDENÖREN, Rasim (26.02.2012). “‘İslâmî Edebiyat’ İslam’ı Anlatmanın Enstrümanıydı”. *Yeni Şafak Gazetesi*. (Haz. Emeti Saruhan). <https://www.yenisafak.com/roportaj/İslâmî-edebiyat-İslâmî-anlatmanınenstrümanıydı-369576> (Erişim Tarihi: 03.12.2020).
- PEKOLCAY, Necla (2002). *İslâmî Türk Edebiyatı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- SUBAŞI, Necdet (2018). “1960 Öncesi İslâmî Neşriyat: Sindirilme, Tahayyül ve Tefekkür”. *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: İslamcılık*. (Ed. Yasin Aktay). İstanbul: İletişim Yayınları. 5 (6): 217-231.
- Suffe Kültür Sanat Yıllığı* (1982). (haz. Abdurrahman Şen). İstanbul: Suffe Yayınları. (ss.337-378).
- Suffe Kültür Sanat Yıllığı* (1983). (haz. Abdurrahman Şen). İstanbul: Suffe Yayınları. (ss.301-391).
- SÜRGİT, Büşra (2014). *Bir Edebiyat Dergisi Olarak Mavera ve Mavera Topuluğu*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TAŞGETİREN, Ahmet (1982), “Kendi İnsan Tipimize Doğru”. *Suffe Kültür Sanat Yıllığı*. İstanbul: Suffe Yayınları. (ss. 235-238).
- TOSUN, Necip (2020). *Edebiyat Atlası*. İstanbul: Dedalus Yayınları.

Çatışma Beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişki bulunmamakta, dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışması olmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı: Bu araştırma, Etik Kurul Kararı gerektiren makaleler arasında yer almamaktadır.

Katkı Oranı: Makale tek yazara aittir.